

A mauthauseni fogolyélet utótörténete 1946-ban

1946-ban a mauthauseni koncentrációs táborral (KLM) és egykori foglyaival Rátkai Károly, Palásti László, és a Magyar Nemzet kisgazdapárti főmunkatársa, Parragi György többször is foglalkozott. A lágerban egy esztendő eltöltött Parragi már 1945 végén megírta a tábor 1944. évi karácsonyának, Palásti Pollatschek Elemér gégegyesprofesszor pedig mauthauseni fogsága utolsó heteinek történetét.

A polgári újságírás jeles alakja, Rátkai Károly felidézte az Auschwitzból 1945 februárjában Mauthausenba szállítottak kínszenvedéseit, a tömeges fagyhalált, valamint Tolnai Simon lapkiadó megpróbáltatásait és meggyilkolását. Palásti ezen kívül Madarassy-Beck Marcell bankelnök tragédiájáról is írt. A hosszú vagonutat tett nők 1945. április 29-i mauthauseni érkezését a Képes Figyelőben dr. Földes Éva írta meg. A lapok emellett hírt adtak a Bécsújhely melletti lichtenwörthi női tábor magyar áldozatainak temetéséről, és a Pozsony melletti Engerauban fennállt kényszermunkatábor óreinek bécsi peréről¹. A Világ című lap Viktor Zoller SS-Hauptsturmführer németországi elfogásáról tájékoztatott, aki Mauthausenban 1942-ig Ziweis táborparancsnok adjutánsa, 1945 májusáig a melléktáborok felügyelője volt.²

Alaptalan szenzációkeltések, a lágerbeli népiártásban történtek hitelét rontó hazudozások, híresztelések is teret kaptak. A KLM volt foglya, Dr. Klár Zoltán főorvos február 21-én a Szálasi perben „szerepelt”. Elmondása szerint az 1945. január 8-án Mauthausenba érkezett „első budapesti zsidószállítmány” tagjait a 240 fős barakkban úgy bezsúfolták, hogy a 87 cm-es priccsen heten feküdtek. „Méltóztassék elképzelni” – sorolta a bíróságnak – „három ember feküdt hosszában, azután jött szélességben egy ember, majd másik kettő, ezekre rájött keresztbe öt, hat, esetleg hét”. A nyomorúság következtében persze, „öt héten belül 98 százalék” elhalt. A népbíróság elnöke elfogadta ezt a zagyaságot.³

A Demokrácia 1946. április 7-i cikke szerint Klár „megírta emlékiratait. A mű New Yorkban jelenik meg, egyidőben magyar, angol, német nyelven”. A történetek egyoldalú, sorozatos (és értelmetlen) meghamisításában a KLM túlélője sajnos tovább haladt. Kitalálásai mellett „agonizáló mártírok utolsó szavainak feljegyzésére” hivatkozott. A saját szerepét nagyító manipu-

lációi aligha érdemelnének több figyelmet, de a legszembetűnőbb hamisításainak cáfolata elengedhetetlen.

A maig lappangó(?) emlékirat szerzője nem volt a mauthauseni Russenlager (betegtábor) „egyetlen életben maradt orvosa”, nem fogta le „sorstársai százezreinek szemét”. Ugyanúgy valótlan, hogy „mindössze tizenheten” éltek túl a betegtábort. Fantáziálás, hogy Szálasi Ferenc és a nyilaskeresztes kormány tizenhét(!) tagja családotól 1945. április 8-án a KLM-be érkezett, ott éjszakára a volt SS-bordélyban helyezkedtek el.⁴

Megdöböntő, kiemelt híradása volt a Világ című lapnak, hogy Budapesten forgalomba kerültek a mauthauseni koncentrációs táborban „emberi hullákból készített RIF (Rein Jüdisches Fett – tiszta zsidó zsiradék) feliratú szappanok”⁵. 1945 júliusában Ausztriából borotvaszappanként hozták közvetítők a fővárosba, s a piacokon árulták. A behozott kétezer darabból az éber Gazdasági Rendészeti Osztály a még raktárban talált ezret lefoglalta. A vegyvizsgálat azután „kétségkívül” megállapította, hogy ezek „a mauthauseni halálgár mellett készültek”.

Az ügyben a Deportáltakat Gondozó Bizottság (DEGOB) is fellépett, a felvásároltatott szappanokat kegyeletesen kívánta elföldeltetni. 1946 tavaszán tehát a korábban alaposan megcáfolt „szappanlegenda” ismét felbukkant. A továbbiakban nem közölték, hogy a KLM-hez semmiféle szappangyár, ilyen munkahely nem tartozott.

Ugyancsak az alaptalan híresztelésekhez tartozott a Világosság november 9-i közleménye. A Wels városhoz közeli Lambachot – bécsi jelentésre hivatkozva – a KLM egyik gyűjtőtáborának nevezte, ahol „a haláltábor közel húszezer megölt foglyának tömegsírját tárták fel”⁶. Visszatérő motívum a teljes mauthauseni fogolylista megtalálása (pl. Millok Sándor kormánybiztos 1946. június 18-án, a Világosságban publikált nyilatkozatában). A kiemelt hírek sorában, a Haladás hasábjain⁷ az év végén felbukkant a „mauthauseni halálkönyv” is. Találhattak ezidőben is névlistákat, irathalmazokat, külső munkaosztatok dokumentációját, exhumációk, halotti anyakönyvezések is történtek, de teljes fogoly vagy halotti lista a KLM működése idejéből nem létezett.

1946 márciusában a Magyar Távirati Iroda égisze alatt működő Közvéleménykutató Intézet felmérést készített a magyar zsidók körében. Ennek eredménye szerint csak 12 százalékuk élte túl az üldöztetést csa-

Dr. Szita Szabolcs történész a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem docense, a Magyar Auschwitz Alapítvány (Holocaust Dokumentációs Központ) igazgatója. Legutóbb 1999. évi 1. számunkban közzöltük írását.

ládtag elvesztése nélkül. Megdöbbenő volt, hogy a hazai zsidóság 64, a faji törvények miatt zsidónak minősült keresztények 40 százaléka kívánt kivándorolni, s hozzájuk még 10-12 százaléknyi „habozó csoport” járult.⁸

A Gestapo Fogházviseltek Köre (GFK) az év első hónapjaiban rendezte sorait. Ügyvezetőjük, Erdős Jenő igazgató budapesti hivatali helyiségében inkább a vezetőség ülésezett. „Alapszabályának rendezetlensége” címén a Magyar Államrendőrség budapesti főkapitányságának Államrendészeti Osztálya (az októberben alakult Államvédelmi Osztály, az ÁVO elődje⁹) „vizsgálódásba” kezdett. A német megszállás második évfordulóján tartott taggyűlésén a 250 tagon kívül egy rendőrnnyomozó főhadnagy is résztvett.

A vizsgálati csoportvezető által láttamozott jelentése szerint a GFK-nak ekkor 632 (451 férfi, 181 nő) tagja volt. A leromlott, a németek által kirabolt tagok segélyezését több forrásból, folyamatosan végezték. Az anyagiak terén „kérni fogják a GFK tagjai elvesztett birtokaiból a meghagyott száz holdon felül még 100 hold visszaadását, valamint azt, hogy a tagok lefoglalt lakásait visszaadják, továbbiakban pedig a kiigénylések alóli mentesítést”.

A nyomozó jelentette: a gyűlésen az ifjúság demokratikus szellemű nevelése is hangot kapott. Ennek érdekében egyes tagjait a kör a rádióban kívánta megszólaltatni, de azt ismeretlen okból nem engedélyezték. Papp-Koleszár Bertalan, a Szociáldemokrata Párt hivatalos előadója ezután kifejtette, „a fasizmus maradványait a legaprólékosabban el kell távolítani”. Peyer Károly „az átformálás érdekében” ugyancsak az ifjúság nevelését szorgalmazta, „mindenképpen meg kell szerezni a rádión keresztül való oktatás lehetőségét”. A „rendben véget ért” ülésen elfogadták, hogy a svábhegyi Melinda szállón és a Gyorskocsi utcai fogházon szenvedéseik megörökítésére a nyáron emléktáblákat avatnak.¹⁰

A volt mauthauseni deportáltak között pereskedés is előfordult. Áprilisban egy budapesti ékszerész mauthauseni élelemátadás okán – még a láger nyomorában történt megegyezésre hivatkozva – karórakért indított keresetet öt fogolytársa ellen. A budapesti törvényszék elutasította a kárigényt. „A jóerkölcsökbe ütköző ügylet törvényes védelemben nem részesülhet”- hangzott az ítélet.¹¹

Ugyancsak áprilisban történt Bakay Szilárd nyugálományú altábornagy, volt mauthauseni fogoly elrablása. Másfél évvel korábban a Skorzeny-kommandó és a Gestapo hurcolta el, ezúttal viszont szombathelyi visszavonultságából „ismeretlen tettesek”. Az esetről csak öt nap után adtak hírt azzal, hogy az elkövetők valószínűleg „nyugatos – a kötelező kitelepülésről, Nyugatról hazatért – tisztak” voltak, akik Bakay hivatalos meghallgatásától „tartottak”. Ténylegesen a magyar Katonapolitikai Osztály, és a szovjet katonai hatóságok „mintegy rutinból” csaptak le a Keleti Megszálló Csoport volt parancsnokára. A szovjet hadbíró-ság őrizetében Baden bei Wienben alaptalanul elítél-

ték. 1991-ben elismerték, hogy Sopronkőhidán 1947. március 17-én titokban kivégezték¹². Nyughelye máig ismeretlen.

Június 17-én kémkedés, az angolokkal való együttműködés igaztalan vádjával letartóztatták és elhurcolták a 40 éves dr. Lajos Iván tanárt. A Gestapo előtti bűne az volt, hogy saját kiadású könyvében 1939-ben (!) az előre látható német vereségről írt. Hangsúlyozta, hogy a német politikának olyan céljai is vannak, amelyek nem egyeztethetők össze a magyar érdekekkel.¹³ A szovjet hadbíró-ság 1947. június 14-én tizenöt évre ítélte. Munkatábori szenvedéseire 1949. szeptember 19-én Karagandában, a tartaguli kórházban a halál tett pontot. 1997. december 19-én Moszkvában rehabilitálták.

Rátkai Károly a Képes Figyelőben árnyaltan értékelte az egyházak és főpapjaik korábbi magatartását. Úgy vélte, a Szálasi-uralom bekövetkezéséért, a zsidóság nagy részének legyilkolásáért, az ország tragikus összeomlásáért az egyházak egyes vezetőinek is viselniük kell a felelősség rájuk eső részét. Főhajtással áldozott a kivételes egyéniségű Apor Vilmos győri püspök helytállásának, de a főpásztorok korábbi megnyilvánulásait, eseti és halk tiltakozásait „rizikó nélkülinek” tartotta. Nem tapasztalta, hogy életüket kockáztatva szembeszálltak volna az áradattal. „Láttam Mauthausenban mindenfajta papot, olaszt, franciát, csehet, lengyelt eleget, magyart egyet sem.”¹⁴

Ebben az időben vidéki beszédei kapcsán Parragi Györgyöt a Szabad Nép folyamatosan támadta. A kisgazdapárti politikus nem engedte kiharcolni magát a magyar demokráciából, bár tudta, hogy a lap, módszerei alapján „internálótáborba és börtönbe is juttathatja”. Szerinte nem lehet megtörni benne azoknak az igazságoknak erejét és fényét, melyeket a hitlerista koncentrációs táborban fölismert. A kommunista újsághoz intézett egyik válaszában a diktatúra veszélyére intett, ismét lágerbeli tapasztalataira hivatkozott. „A Szabad Nép ‘demokráciája’ teremthet új lelki vagy fizikai Mauthausent, ebben éppoly erősszívű és derűslelkű leszek, bármit is tartogasson számomra, mint Mauthausenban voltam.”¹⁵

Nyárra a DEGOB dokumentációs részlege lezárta értékes munkáját. A bő egy esztendőn át a munkaszolgálatosokkal, deportáltakkal készült 4600 jegyzőkönyv a Zsidó Világkongresszushoz (ZSVK) került, ahogy ezek feldolgozásai, a népbíró-sági tárgyalások zsidó vonatkozású anyagai, az üldöztetés magyarországi történéseihez kapcsolódó fénykép- és iratdokumentáció is. A ZSVK dokumentációs osztálya 1947. márciusáig további 370 jegyzőkönyvet készített.¹⁶ Az egyedülálló gyűjtemény példányait a népbíró-sági tárgyalásokon, a háborús bűnösök felkutatásában figyelembe vették.

Millok Sándor hazahozatali kormánybiztos ismét Bécsben tárgyalt. Útjáról beszélve helyzetképet adott. Részeként hangsúlyozta, egyik „célja az volt, hogy a hadifoglyok, deportáltak és menekültek között folyó

magyarelles agitációt a való helyzet feltárásával hangsúlyozza". Klagenfurtban rádióbeszédet mondott a magyarországi állapotokról. A segélyosztás és a visszatérés ügyintézésében is (a menekültekről, a hadifoglyokról lehetett szó) megjelentek a vámszedők, a hiénák. Millok augusztus elején kilenc (!) illegális, illetéktelen szervezet feloszlattott, az eredmény ismeretlen.¹⁷

A kormánybiztos eltökélten kiállt a deportáltak ügyéért. Az esetleg még kinntlívők számáról azonban már becslésre sem vállalkozott. Feltételezte: talán szovjet és lengyel területen tartózkodhatnak még olyanok, akikről a hivatalos szervezetek nem tudnak. Szeptemberben bírálta az egyházakat, mert az „antiszemitizmus barbársága” elleni fellépésükben tartózkodást tapasztalt.¹⁸

A magyarországi – esetenként ismét kirekesztő, gyűlölködő – megnyilvánulások szerencsére messze elmaradtak a Dunától északra történetektől. Pozsonyban a partizánok augusztus 2-4-i kongresszusán, a szlovák nemzeti felkelés második évfordulója időszakában magyar- és polgárelles alapon, röplapokon uszítottak a visszatért zsidók, a szlovák nemzet és a csehszlovák köztársaság „legádázabb ellenségei” ellen... A „nemzeti felkelők, partizánok” nevében kiadott egyik röplap (*Most vagy soha, ki a zsidókkal!*) a „szlovákok védelmére” meghirdette, hogy nemzeti pogrom formájában csinál rendet, „zsidó életek árán is”.

A lévai „szabadságharcosok” a város zsidótlanítását, azaz végleges kitiltásukat és Palesztinába távozásukat követelő felhívása 12 pontját(!) a penetráns gyűlölet hatotta át. Tragikomikus, hogy a „szlovák harcosok” követelése a „Halál a faszizmusra!” jelszóval zárult.¹⁹ (Ilyen és ehhez hasonló embertelen röplapozást még a volt hitleri Németországban sem tapasztaltak.) Mindezzel egybevágott, hogy Hitler buzgó kiszolgálójából a „győztes” Csehszlovákia zászlaja alá futott, igen gyorsan átvedlett volt Szlovenszko buzgó nacionalistái, a magyar kisebbséggel szemben – a történelmi együttélés minden hagyományát, a nemzetközi jogot is felrúgva – a kollektív jogfosztás összes válfaját alkalmazták.

Ebben az időben Linz környékén még három táborban voltak magyar deportáltak. Ők a *Nyárádi* Miklós pénzügyminiszter által biztosított alapból – *Auspitz* Ignác révén – 3564 schilling gyorssegélyt kaptak, talán a hazajutáshoz. Linz mellett, a Wegscheid táborban százötven árván maradt, deportált magyar gyermeket gondoztak. Nekik két teherautón ételment küldtek.²⁰

Október 4-én a nemzetgyűlés megszavazta a magyar zsidóságot ért üldözés megbélyegzéséről és következményeinek enyhítéséről szeptember 27-én benyújtott törvényjavaslatot (1946. évi XXV. törvény-cikk). Magyarország Nemzetgyűlése ünnepélyesen megállapította, hogy „a letűnt uralmi rendszernek idegen befolyáson alapuló mindazok a rendelkezései és intézkedései, amelyek az ország lakosságának egy részét izraelita vallása, illetőleg zsidó származása címen jogaitól megfosztották, emberi méltóságában meggyalázták és végeredményben többségének – leg-

nagyobbrészt külföldi táborokban való – megsemmisítésére vezettek: ellenkeznek az emberiség örök eszményeivel, a magyar nép erkölcsi felfogásával és a magyar jog szellemével. A Nemzetgyűlés mélységes megvetéssel bélyegzi meg ezeket a rendelkezéseket és intézkedéseket”.²¹

A kormány 1945-ben tizenkilenc, 1946-ban tizenhárom korábbi „zsidórendeletet” hatálytalanított. 1947-ben a zsidó javak, a kárpótlás végrehajtási ügyeiben tizenegy, 1948-ban négy rendeletet hozott. Az utolsó, a 11.310/1948.Korm. számú rendelet 1948. november 9-én kelt, „a zsidókra hátrányos megkülönböztetést tartalmazó egyes jogszabályok hatálya alá tartozott magyar állampolgároknak külföldről hazahozott javai birtokba adása tárgyában”.²²

Az 1946. évi XXV. törvény-cikk vitájában a Kisgazdapárt nevében Parragi György szólt. A Szociáldemokrata Párt szónoka, *Száva* István szerint a törvényhozók „árkot húznak a demokratikus Magyarország és a múlt huszonöt év rendszere közé”. A törvényt a magyar népnek és a magyar demokráciának szóló elégtételként értékelte.

Kéthly Anna, a nemzetgyűlés alelnöke az alkalomból, a Magyar Zsidók Országos Társadalmi Szövetsége gyűlésén, a történelmi visszatekintés után kijelentette: „Nem mondhatjuk azt, hogy borítsunk fátylat a múltakra, mert ezt a múltat nem szabad elfelejteni”. A magyar zsidóságot a politika küzdőterén való kiállásra hívta, a demokratikus politizálás felelőssége és a velejáró áldozat mellett tett hitet.²³

Októberben megjelent az első hazai híradás az osztrák Schwarze Kreuz (Feketekereszt) szervezet működéséről. A deportáltak ügyeivel foglalkozó munkatársai közlésére alapozva közzétették, hogy a guns kircheni erdőben a deportálás áldozatainak elkülönített parcellát, sírkövek állítását vették tervbe.²⁴ *Wiener* Tibor útján megküldték huszonkilenc welsi – a felszabadulás után meghalt – magyar zsidó névsorát.

A hó derekán Parragi Európa egyik ismert újságíróját, az irodalmi riportokban kitűnt olasz *Alberto Sorrentini*t fogadta. Könnyen szót értettek, mindketten egy esztendőn át a KLM foglyai voltak. Az olasz kolléga elmondta, Európa-járása közben Mauthausent is megnézte. A láger üres, a blokkok közti tereket felverte a gaz. Csak a hírhedt mauthauseni szél jár-ke-l a félig nyitott nagykapun, az élőhalottak egykori tábora a halottak elhagyott városa lett.

Sorrentini és Parragi a találkozón arról beszéltek, „mauthauseni élményeik” mennyire élnek bennük. Parragi ismét határozottan fogalmazott. Leszögezte, „Mauthausen nemcsak arra kötelez, hogy politikai és szociális tanulságokat vonjunk le belőle, de arra is, hogy küzdjünk a faszizmusnak minden maradványa, az erőszakosság, a pártterror, a lelkiismereti kényszer ellen”.²⁵ A szabad emberek szabad társadalmát csak a tiszta demokrácia eszközeivel – ez pártja eszménye volt –, és nem a faszizusból átcsempészett módszerekkel lehet megvalósítani.

Ebben az időben sok-sok remény hamvadozott. A deportáltak visszatérése gyakorlatilag lezárult. Az évben a kelet-európai országokból elhurcolt zsidók ezreinek magyarországi átvonulása (a DEGOB által a budapesti Erzsébet otthonban kaptak szállást) még jelentős volt, de a hazai visszatértek száma igen lecsökkent: 1187 személyt írtak össze. A fennmaradt adatok alapján, havi átlagban szeptemberig csupán százharminckettőt tett ki.²⁶

A volt Gestapo foglyok összefogása továbbra is az államrendészeti osztály „látóköreben” maradt. Boros rendőrnyomozó alhadnagy november 15-én jelentette, hogy a kör alapszabálya a belügyminisztériumban van „láttamozás végett. Ezért egyesületi összejöveteleket nem tartanak. Exponált tagjai és vezetői rendszertelenül összejárnak”.²⁷ Hatósági zaklatásuk, megfélemlítésük feltehetőleg folyamatos lehetett, a módját csak feltételezhetjük.

Több volt mauthauseni fogoly „leleplezése” is nyilvánosságot kapott. Korábban a zsidók zsarolásával, kollaborációval gyanúsított, az új politikai rendőrség által internált Szörtsey István pályafutásáról cikkeztek, majd vitéz Görgey Vince habitudósító, a „véresszájú háborús uszító” peréről.²⁸ Negatív példák voltak. Mindketten a Gestapo számára váltak kényelmetlenné, emiatt járták meg Mauthausent. (Görgey csak „átfutó” volt. A németek visszahozták Budapestre, s a rádióban a „végső kitartásra” buzdított.)

1946 őszétől „Ki a nép ellenségeivel a koalícióból!” jelszóval a termelés és a hitel állami irányítás alá helyezéséért, a bankok és a külkereskedelem állami ellenőrzésének megkaparintásáért, a „kartellek és bankok uzsorája ellen” folyt – a Magyar Kommunista Párt (MKP) által szünetlen élezett – belpolitikai harc. A Szabad Nép december 3-i száma (nem először) megállapította, hogy a Weiss Manfréd-üzemek tulajdonosai „szabotázsig menő nemtörődomséggel” viszik az ügyeket. „Nem akarják a magyar gyárat fejleszteni”. Emiatt a gyárat állami kezelésbe kell venni, ez „a demokratikus államhatalom legelemibb érdeke”.

A szándékos torzítások, durva hamisítások özöne az év december 29-én, a Mauthausen nimbusza című „figyelmeztető” cikkben öltött sajtós alakot. Formailag a Magyar Nemzet karácsonyi számában közölt (a Szabad Nép szóhasználatát egyes korábbi szélsőjobboldali lapok kifejezéseivel igen találóan összevető) csoportosítással szállt vitába. Azért készülhetett, mert a lap kollektívája „a fasizmus üldözöttjének szerepében akar tetszelegni”. Majd a szerző, Betlen Oszkár – a tényeknek megfelelően – megállapította, „nem mindenki antifasiszta hős, akit a németek börtönbe vetettek, deportáltak”.

A „fémjelzett demokraták” elleni támadás kioktató, szellemtelenül fölényes hangvételt közvetít. „A demokratának nem az az ismérve, hogy Mauthausent járt, hanem az, hogy demokrata.” Mauthausen volt foglyai „nem a demokrácia hősei”. Kevesen tartották be fogadalmukat. Újra pénzsóvárok lettek, többen is-

mét belevetették magukat a pénzhajhászás áradatába. Mauthausenban, Dachauban esküdöztek, hogy a jövőben megbecsülik a munkát, szerény életet fognak élni.

„A táborokban örök szövetséget esküdtek a kommunistáknak”, (!...) de hazatérve „a polgári jólét simogató falai között ismét megtalálták kommunistaellenes meggyőződésüket. Mauthausent emlegetik, de megfélemlenek Mauthausenről. A tőke hatalma erősebb rajtuk Mauthausennél”. A cikk csúcspontja a kommunisták küldetésének hirdetése. Ők az igazság letéteményesei. Betlen szerint igazukat – minden valódi demokrata igazával egyezően (!) – bizonyítja, hogy a nép jólétét, szabadságát, fejlődését szolgálják, esküdt ellenségei mindennek, ami ezt a fejlődést veszélyezteti. „Ezért nincs szükségük hamis mauthauseni nimbuszokra.”²⁹

A Szabad Népben kipellengérezettek főként polgári, erköcsi tartásuk miatt tekintették a letűnt rendszert restaurálni akaró kiszorítandóknak, a „népi demokrácia ellenségeinek”. Még tartották magukat. Ellenálltak, tiltakoztak, és míg módjukban állt, cselekedtek a törvényeken átgázoló, hatalomra törő Sztálin-hívők és kiszolgálóik módszerei ellen.

A kirekesztést, a százezrek halálát örökre megőrizni, vagy idővel felejtetni, megbocsátani; valamiképp kiengeztelődni vagy az ilyen szándékokat visszautasítani, ezek a kínzó kérdések az üldöztetést túlélőknél napi témának számítottak. Az átéltek még valamennyire összetartó erőt is jelentettek. A volt kiegészítő munkaszolgálatosok századonként összejártak, a – sokszor hangos – népbírósi tárgyalásokon folyamatosan megjelentek, tanúskodtak. A szenvedés irodalma egyre szélesedett, ebben a gettóéletet, a kényszermunka válfajait éppúgy megörökítették, mint Mauthausent, és a deportálás végállomását, Guns kirchent.

Budapesten megjelent a zsidó túlélők névsora, vidéken inkább a mártíroké. Siratták a megölt rokonokat, barátokat, volt sorstársakat, legtöbbször az 1944 márciusa előtti közösség nagyobbik felét. Megindultak a hosszan elhúzódó halottá nyilvánítási eljárások. Sok helyütt eltemették a meggyalázott tóratekerceket, és melléjük Auschwitzból hozott hamut helyeztek. Még emléktáblákat, nevekkel zsúfolt emlékfalakat avattak, amikor a visszavergődött vidéki zsidóság növekvő része útra készült. Több okból a kivándorlást választották.

A volt deportáltak az újrakezdetés küzdelmeiben sokszor ellenséges érzületet tapasztaltak, magukra hagyottságról beszéltek. Az átéltek kitörölhetetlenül bennük ragadtak. Ezt a terhet tízezrek cipelték, de több magas műveltségű, tárgyilagosan gondolkodó zsidó sem bírt megszabadulni a korábbi üldözöttség és megbélyegzés érzésétől. Az 1946. évi XXV. törvény szelleme nem érvényesült, több hivatalos nyilatkozat ellenére inkább az elhallgatás nyert teret. A kiélezett politikai küzdelemben a társadalmi lelkiismeret visszaszorult, a bűnbánat, a kiengesztelés gyenge szándéka elenyészett.

A politikai pártok ünnepélyes alkalmakkor hango-

san elítélték a korábbi üldöztetést. Nagyobb részben pedig új honfoglalásról beszéltek. Cselekvően támogatták a – gyakran csak „svábokként” említett – hazai németek százezreinek kirekesztését, kifosztását és kiűzetését. Máskor (főként a tag- és szavazatszerzési kampányokban) nyíltan vagy leplezve, de tartalmilag egyértelmű hangulatkeltés folyt az „újra csak kereskedő, élősd”, esetenként a „bosszúálló” zsidók ellen.

A Magyarországon a zsidóknál terjedő „nincs többé sem hazánk, sem házuk” jelenség – úgy is, mint a közben lezajlott zsidóellenes kilengések, a szégyenteljes, gyilkos kunmadarasi és miskolci pogromok egyik következménye – sajtóvitába torkolt. A cionizmust vállaló fiatalok ekkor már csoportosan, ki legálisan, mások (növekvő számban) illegálisan Palesztinába tartottak. Az ő eszményük Erec Izrael, a születőben lévő Izrael Állam, az idősebbek célja inkább az Amerikai Egyesült Államok volt.

Pedig közülük 1945-ben sokan a kommunista párttal létrejött együttműködéstől új világot, céljaik megvalósulását, társadalmi igazságtételt vártak. Feladatot vállaltak az irányításuk alatt állt erőszakszervezetekben is. Úgy vélték, hogy a kapcsolatokon keresztül befolyást tudnak gyakorolni a kommunistákra. Ha a zsidó fiatalok aktívan támogatják a MKP-t, vezetői bizonyára változtatnak álláspontjukon, elismerik a cionista tevékenységet, lehetővé teszik a legális kivándorlást. Reményeikben csalatkozniuk kellett.

Korábbi – az üldözött kommunista csoportokkal közösen vívott – ellenállási helytállásukat nem értékelték, ahogy az újabb, zsidó érdekekért elgondolt együttműködést sem. „Hirtelen nem létezett többé hivatalos zsidókérdés. Csakis és kizárólag a magyar demokrácia harcáról és a magyar nép áldozatairól beszéltek. A fájdalom és az égető sérelem érzése volt ez, mert legalábbis tudat alatt reméltünk valami viszonzást, kárpótlást, valamiféle nagy, ünnepélyes eseményt. Amikor Európa meggyászolja népünk sok millió mártírját, amiből mi, akik megmaradtunk, valamiféle biztonságot meríthetünk, másféle jövőt remélhetünk.

Ehelyett egy csaknem érthetetlen szituáció előtt álltunk, csaknem megfosztottak bennünket még attól is, hogy jogunk legyen az áldozatokhoz (...) Még a számok is hallgattak, elfedték a szenvedés útját” – írta a nyilaskeresztes terror idején sokat vállalt Friedl Rafael.³⁰

Rátkai Károly a volt deportáltak félelmeire, megújuló gondjaira érzékenyen és nyíltan reagált. Nyugtalanította az országszerte szélesedő körben tapasztalt „felejtési igény”. „Igen sokan vágták a szemembe, hogy elég volt már Mauthausenből, elég volt a krematóriumok folytonos emlegetéséből (...). De kinek? Elsősorban a keretlegényeknek, a zsidó üzletek és lakások fosztogatóinak és mindazoknak, akiknek szemé-

ben minden hazatért deportált egy-egy vádirat, mely megzavarja egyébként gondtalan álmaikat.”³¹ Arra biztatott, hogy a demokrácia legyűri a múlt szörnyű kísérleteit, szenvedéseik és megaláztatásaik dacára a zsidók legyenek szerető és hűséges fiai ennek a hazának.

A biztatáshoz igazodás nem volt egyszerű. A tulajdonosi réteg elleni támadások folytatódtak. A kialakulóban lévő vagy az elszánt újrakezdéssel megteremtett polgári egzisztencia ismét veszélybe került. Ezzel együtt Mauthausen volt „védőőrizeteseinek”, a német biztonsági szervezetek egykori foglyainak „megítélése” 1947 tavaszán Magyarországon tovább romlott.

JEGYZETEK

- 1 Képes Figyelő, 1946. május 25., Világosság 1946. május 7..., 1946. május 5.
- 2 Világ, 1945. december 28. A 77379-es SS-számot viselő századost bűneiért az amerikai hadbíróóság elítélte, 1947. május 27-én Dachauban kivégezték.
- 3 Karsai Elek-Karsai László: A Szálasi per. Reform, 1988. 599-600. old.
- 4 Demokrácia, 1946. április 7.
- 5 Világ, 1946. március 10.
- 6 Lambachban 46 deportált sírjáról volt adat. Új Élet, 1946. október 17.
- 7 Haladás, 1946. december 19.
- 8 Magyar Nemzet, 1946. március 23.
- 9 Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve 1999. 74. old.
- 10 Belügyminisztérium Közigazgatási Irattára (BMKI) A magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága államrendészeti osztálya 853/1946. fk. állro.
- 11 Világosság, 1946. április 28. Mauthauseni deportáltak érdekes pereskedése.
- 12 Bakayt Moszkvában 1991. október 18-án rehabilitálták.
- 13 Németország háborús esélyei a német szakirodalom tükrében. Írta dr. Lajos Iván. Pécs, 1939.
- 14 Képes Figyelő, 1946. június 1.
- 15 Magyar Nemzet, 1946. június 10.
- 16 Horváth Rita: A Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Bizottsága (DEGOB) története 51. old.
- 17 Világosság, 1946. augusztus 8.
- 18 Ugyanott. 1946. szeptember 7.
- 19 Vigh Károly: Id. mű. 89. old.
- 20 Magyar Országos Levéltár XXXIII-5-c. 1.d.
- 21 Magyarországi zsidótörvények és rendeletek 1938-1945. Összeállította: Vértes Róbert. Bp. 1997. 364-365. old.
- 22 Ugyanott. 371-380. old.
- 23 Világosság, 1946. október 5.
- 24 Új Élet, 1946. október 17.
- 25 Magyar Nemzet, 1946. október 20.
- 26 Horváth Rita: Id. mű. 25., 39. old.
- 27 BMKI Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága Államrendészeti Osztály. 853/1945. Fk.állro.
- 28 Független Magyarország, 1946. július 8., Világosság, 1946. október 29. A Világosság november 24-én hírt adott arról is, hogy a 201. század Mauthausenből visszatért munkaszolgálatosai keresik egymást.
- 29 Szita Szabolcs: A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége. A GYOSZ kiépítése és tevékenysége 1902-től 1948-ig. Bp. 1997. 139-140. old..
- 30 Ávihu Ronén: Harc az életért. Cionista ellenállás Budapesten-1944. Belvárosi Könyvkiadó 1998. 323. old.
- 31 Képes Figyelő, 1946. december 21.